

Vargatider på Stångenäset

av Sven Rydstrand

Ur Hällungen 1968

Förekomsten av varg omnämnes inte i Stångenäs härads domböcker förrän år 1690. Att vargar dock inte var ovanliga här även tidigare under 1600-talet, är emellertid säkert, ty just år 1690 tillsades allmogen vid tinget:

"Om den flit, som bör vara vid jagandet och att alla hava sina vargnät färdiga". Därvid svarade allmogen, att "näten hava de alla i behåll, och när det behövs, jaga de efter order, men intet bliver någon skogssyn vår och höst, som plägar vara hållen." Någon särskilt svår plåga ansågs vargarna således inte vara.

Men under senare delen av 1600-talet förökade sig emellertid vargarna ganska betydligt över hela norra Bohuslän, och i Bro socken uppehöll sig de blodtörstiga djuren inte blott uppe i Skottefjället utan även i Vese skog samt på gårdarna Störreberg och Hellberg. Så långt ut på Stångenäset som till Brastads och Lyse socknar vågade sig dock dessa odjur inte under 1600-talet och knappast ens under 1700-talet. Där fanns ju då inga nämnvärda skogar.

Vid ett revisionsting med Sunnervikens härader år 1699 förehöll dåvarande lagmannen över Bohuslän allmogen:

"Att det honom är förkunnat att det ingenstädes i länet finnes så många rovdjur, särdeles vargar, som här i Norr- och Sunnerviken, men däremot ingen anstalt här vara gjord till deras utdödande, där likväl slika djur gjort allmogen stor skada, som nog samt veterligt är, med förmaning ät stå efter dem flitigt, i följe av Kongl. Maj:ts tid efter annan därom utgångne nådigaste påbud. Varpå allmogen utlät sig, att jägemästaren mycket sällan hit kommer och dem därvid underrättar. Dock lovar de att de skola söka att fånga och skjuta slika rovdjur, när jägemästaren gör sitt därtill."

Till det häradsting, som hölls på gästgivaregården Mellby i Bro den 14 februari år 1699, hade skogvaktaren Anders Larsson i Fuhlekärr instämt Anders Larsson i Skärstad, Anders Hansson i Hallind, Oluf Hansson och Hans Olufsson i Mellberg,

Knut i Lännestad, Göran i Ingeröd, John och Oluf i Fiskebäck, Wättele i Björneröd, Jöns i Lund och Anders i Brastad och anklagade dem för att de gick för tidigt hem från vargskallet den 19 januari samma år. Bönderna hade då inringat två vargar på det s.k. Berlisberget i Vese skog, men vargarna undkom genom att så många försvann ur kedjan. Skogvaktaren begärde att bönderna skulle plikta. Protokollet berättar följande:

"De fyra sista männen, Oluf i Fiskebäck, Wättle i Björneröd, Jöns i Lund och Anders i Brastad, voro ej tillstädes, ej heller har skogvaktaren fullkomliga bevis för att två av dem, Jöns i Lund och Anders i Brastad, lagligen voro stämda. Men de andra voro här tillstädes. De fem, Anders i Skärstad, Anders i Hallind, Oluf och Hans i Mellberg samt Knut i Lännestad, säger att marken var alltför vitt begripen och med mycken snö belagd, att de med mycket stort besvär måste arbeta sig igenom. Därtill voro de för få folk för att de skulle kunna sticka. Det var fåfängt allt vad de gjorde. Därför gick de hem emot aftonen.

Den sjätte mannen, Göran i Ingeröd, säger att han inte var med i vargskallet, utan han var skickad av herr leutnanten Weinholtz till ön Malmö ö för att skaffa honom någon fisk. Men han kan inte neka till att han fick tidigt bud om vargskallet. Han beder för sig, eftersom han ej vågade göra herr leutnanten emot. Den sjunde mannen, John i Fiskebäck, säger att hans granne Oluf hade gått till Bubacka, när budkavlen kom, och hans egen hustru var sjuk.

Skogvaktaren beviste genom Jon och Glöör i Lännestad, att det var vid middagstiden, som de gingo bort från skallet. Pehr Stenorsson i Ingeröd säger, att budkavlen kom till John i Fiskebäck så bittida om morgonen att han var hemma och kunde väl komma till skallet i god tid, det John icke heller neka kunde, men för hans hustrus sjukdoms skull måste han bliva hemma.

Rec. Rätten kan inte befria Anders i Skärstad, Anders i Hallind, Oluf och Hans i Mellberg, Knut i Lännestad, Göran i Ingeröd och Wättle i Björneröd från de böter, som Kongl. Maj:t:s stadga om Jakter, Djurfång och Fåglaskjutande av år 1664 den 29 aug. uti den 16 § pålägger de motsträviga, nämligen sex marker silvermynt vardera, men John i Fiskebäck, vars hustru var sjuk, och Oluf ibidem, som icke var hemma vid skallebudets ankomst, varda från böter förskonte. Jöns i Lund och Anders i Brastad, som inte kan överbevisas vara lagligen stämda, hava skogvaktaren att till nästa ting lagsöka det bästa han gitter och kan."

Den gamla drängstugan på Vese säteri. Sägs vara hitflyttad från Broberg i början på 1700-talet, då amiral Strömstierna köpte Vese och Broberg. Den har varit med om vargätider.

Ännu långt fram på 1700-talet är vargen talrik i Bro socken, särskilt då i dess norra del. Bonden Börje Olufsson i Brattön är dock en flitig vargjägare, och han kommer ofta till tinget med vargungar, som han skjutit. Skottpengar utbetalades nämligen enligt Kungl. Maj:ts förordning med en daler silvermynt för varje unge och två daler silvermynt för varje gammal varg, som fångats eller dödat. År 1705 fångade Börje Olufsson sju stora vargungar på Skarstad. Han visade upp skinnen vid tinget på Mellby.

Vid tinget på Rööd i Tossene socken den 30 september år 1703 uppvisade kvartermästaren Knudt Tegnér och bonden Christian Haraldsson i Axtveten skinnen av två gamla vargar, som de förliden vinter hade nedskjutit, varför de begärde laglig ersättning.

År 1713 kom Börje Olufsson och Torsten Olufsson i Brattön samt Anders Rasmusson i Skörbo på Skottefjället in på tinget i Mellby och uppvisade för rätten åtta stycken vargungar, som de fångat och dödat. De anhöll att få ut skottpengarna, men dessa utbetalades inte då vid tinget, utan böndernas ansökan remitterades till generalen och guvernören Carl Gustaf Mörners "*höggunstiga gottfinnande*".

I Wese herrgårds skog fanns det åter vargar år 1717. Då fångade nämligen herrgårdsdrängen Eric Jöransson en gammal varg, vars skinn han tog med sig till tinget och visade för att få ut sina två daler. Även Börje Olufsson i Brattön kom då inför rätten med nio stycken vargungar, som han tillsammans med sin kamrat fångat och dödat. Och bonden Nills Larsson i Häller uppvisade samtidigt för rätten ett skinn av en gammal varg, som han på vintern hade skjutit.

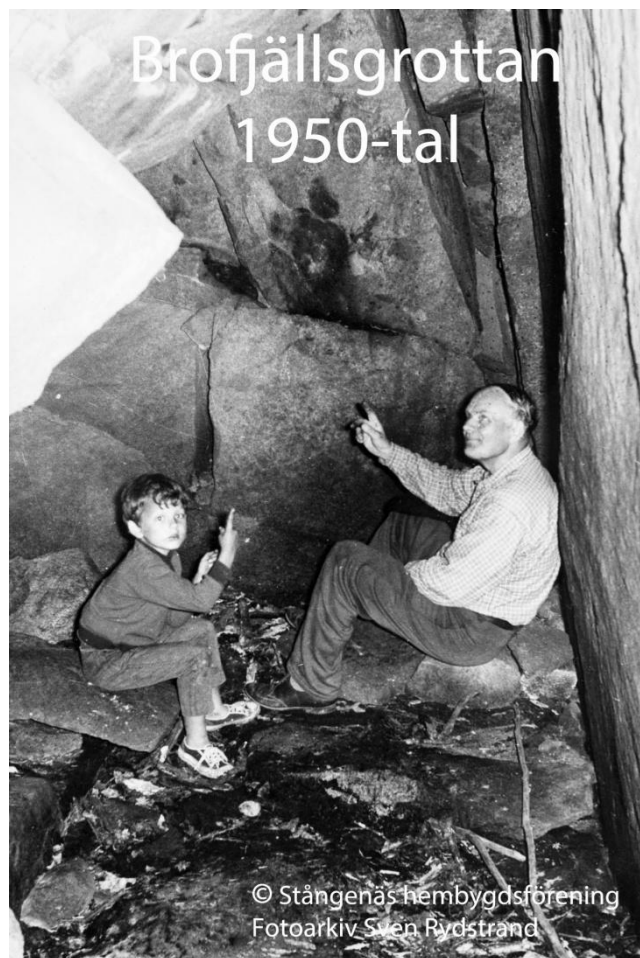
Vid tinget på Mellby gamla gästgivaregård kom Stångenäsborna med sina döda vargar. År 1733 flyttades dock tinget till Kvistrum.

Vid tinget på Mellby år 1723 intygades med närboende nämndemäns och grannars bevittnande, att bonden Anders Jonsson i Störreberg nedre hade skjutit en gammal varg och att bonden Oluf Haraldsson i Mellberg hade fångat och dödat sju stycken vargungar. Skinnen

av dessa vargar hade uppvisats för häradshövdingen Herman Rattrey på Ingalsröd, vilket gillades. Bönderna uppmanades att söka sin ersättning hos landshövdingen i Göteborg.

År 1725 kom Börje Olufsson i Brattön åter till tinget och uppvisade sex stycken vargungar, som han fångat. Och året därpå kom han med ytterligare fem stycken. Sedan hörs han inte mera av.

Men vargarna var tydligen ännu inte utrotade, ty vid tinget på Kviström år 1736 upplästes en skrivelse från landshövdingen i Göteborg, vari denne påyrkade, att det enligt lag och förordningar skulle finnas fyra famnar vargnät på varje gård, d. v. s. varje helt hemman. Näten skulle vara gjorda av ren hampa, och de som tillverkade dem, skulle ha en ersättning med fyra öre silvermynt för varje famn av repet samt därtill fyra öre silvermynt pr famn nät i bindarelön. Myndigheterna skulle ställa om att tillräckligt många vargnät blev tillverkade, ifall allmogen visade intresse och ville betala.

I de otillgängliga bergsgrottorna gömde sig ofta vargarna Här visas det inre av den s.k. Brofjällsgrottan i Bro socken.

Allmogen nekade inte till sin skyldighet att hålla vargnät, och de lovade att försöka skaffa nödigt och bra hamprep därtill. Men de ville tillverka näten själva, då de trodde att detta skulle bli något billigare än det sätt, som landshövdingen föreslagit. Dessutom beslutades vid detta ting att ingen skulle vara befriad från att hålla vargnät, därför att han hade bössa eller var med på vargjakt.

Förutom att vargen ofta rev sönder och dödade kreaturen, kunde han också ställa till mycken förtret emellan bönderna, ty alla ville ju komma åt den goda förtjänst, som skottpengarna utgjorde. Någon gång kunde det till och med bli slagsmål emellan vargjägarna, såsom t.ex. hände på gården Staxäng i Bro socken på själva Allhelgonadagen året 1727. Det var bönderna Pehr Jonsson i Axtveten och Cornelius Andersson i Fuhlekärr, som under en vargjakt på Staxäng kom i hetsig dispyt med varandra om en varg och en göba (= lodjur), varvid Pehr slog omkull Cornelius, som fick många fula sår i huvudet. Så blev de stämde till tinget på Mellby den 28 maj 1728 att svara för både sabbatsbrott och slagsmål. Protokollet lyder på följande sätt:

"Vid uppropet infunno sig parterna, då Cornelius sin skriftliga inlaga föregav, varutinnan, som förnimmes, han utlät att herr prosten i församlingen, högärevärdige Andreas Bornander, skolat satt vite parterna emellan, och herr prosten, som för rätten närvarande, förklarade sådant vara osanning, tillfrågade Cornelius om det varit hans mening, men han svarade därtill att han inte råder därföre utan conceptisten, som uppå tillfrågan sades vara en skrivare Jacob Olsson på Åby, och som tingsrätten vill tro att herr prosten som en förständig man icke fallit i annans ämbete och satt vite parterna emellan uti denna saken, varunder en publik förargelse beror, som på världslig rätts avdömande ankommer, så lämnades denna saken till länsmannen i häradet att däruppå vidare tala.

Sedan påstod Pehr i Axtveten att de inkallade vittnena måtte edeligen avhörde bliva, vilka äro nämndemannen Pehr Nillsson i Häller, Simon Olsson i Staxängen, Tollf Olsson i Axtveten, Rasmus Hansson i Skärstad, Knut Rasmusson i Lännestad, Börje Pehrsson i Skärstad och Jacob Jonsson i Hegärde. Blivandes de sedan edeligen avhörde efter avlagd ed, sedan edens viktighet blivit dem företalt, då nämndemannen Pehr Nillsson berättade, att några dagar efter slagsmålet kom Cornelius till honom och bad att Pehr ville följa med honom till herr prosten på det visas må huru han var medfaren, men som Pehr vägrade och sade att han icke hade någon befallning däruppå, så sade Cornelius: "Så kommenderar jag dig uppå konungens vägnar!" Yttermera skall Jehr under dagen därefter ha varit uti prästegården och därvid hört att herr prosten föreställt förlikning emellan dem, men när sådant inte kunnat ske, budit dem gå till häradshövdingen. Vetandes eljest inte huru många blodviten Cornelius haft, emedan han dem aldrig synt. Vidare vet man inte att berätta, som saken kan angå och upplysning göra".

Varefter Simon Olsson i Staxängen inkallades, som sade sig icke annat veta än att sedan Pehr uti dess stuga frågat Cornelius om han fått någon varg, han däruppå svarat:

"Tag hit göban, som du sköt i fjol!" Varefter Pehr tagit Cornelius i axeln och slagit honom omkull, men Simon vet icke huru mycken skada han bekommit. Vidare säger han sig icke veta, än att han hört av Cornelius att ett extra ting skulle hållas om saken.

Därefter inkallades Tollf Olsson i Axtveten, som berättade att sedan slagsmålet var överståndet bad han att få gå till Cornelius om förlikningsmål dem emellan, och när Tollf tillsport Cornelius om han ville förlikas, svarade han "ja, det kan jag väl göra". Däruppå berättade Tollf att han åter sagt: "Så vill Pehr vara försäkrad om att undslippa vidare straff och plikt." Ytrade sig yttermera Cornelius: "När vi kommer överens, kommer det ingen man vid om han vill taga en eller flera med sig eller komma ensam." Varpå Pehr sedan gått till Cornelius, det han icke gjort, om han den förlikningen icke bekommit. Vidare säger han sig väl ha hört av andra, det Cornelius skulle tält om ett extra ting.

Sedan inkallades Rasmus Hansson i Skarstad, som sade sig icke mera veta än att Cornelius sagt att extra ting skulle hållas om denna saken. Knut Rasmusson i Lännestad inkom, som sade sig hava hört Börje Pehrsson i Skärstad överensstämde lika med de förra vittnena och om slagsmålet allenast berättade därtill, att Cornelius svarat när Pehr sagt till honom, att jag skall möta dig för lag och rätt och har penningar att giva expenser, att "han skall fly honom

en pung att gömma dem uti på konungens vägnar." Sist inropades Jacob Jonsson i Hegärde, som visste ej vidare att berätta än att han var med Pehr, då 6 daler smt levererades av Pehr till Cornelius. Skolande Cornelius då sagt att om han ej får de övriga 6 dalerna före jul, så skall saken stå lika öppen.

Sedan vittnena voro avhörda, berättade herr prosten Bornander utan ed, det han efter slagsmålet likmätigt kyrkolagen föreslagit parterna förlikning, men sedan det ej låtit sig göra, remitterat dem till häradshövdingen i orten efter sabbatsförordningen, som lär veta antingen han denna saken vid ett extrating bör avgöra eller ock vänta tills ordinarie tinget, varpå sedan de utom dess närvaro voro förlikta, hava de kommit till herr prosten, då Cornelius skolat berättat om förlikningsmålet med utlåtelse att de allenast voro förlikte vad honom angick, och därom var vite satt. Men Jacob Jonsson i Hegärde, som sade sig den tiden ha varit med i herr prostens kammare, berättade att han icke hört Cornelius säga de orden.

Parterna hade ej vidare att anföra än förbehåll av sina expenser, vilka Pehr påstod till 5 daler smt och Cornelius till 7 daler smt, varmed de togo avträde."

Tingsrättens dom hade följande lydelse:

"Ehuruväl oryggeligt är, det Pehr Jonsson i Axtveten varit största orsaken till det i Staxängen Alla Helgona dag förliden med Cornelius Andersson föröfvade slagsmål, så Cornelius kunnat hava fog däruppå att lagligen tala. Likväl som tingsrätten av den hållna rannsakingen och edeligen avhörda vittnens utsago befinner, att Cornelius otillbörligen och oanständigt hotat Pehr med extrating, varmeddelst han till förlikning blivit skrämmd. Havandes Cornelius uti ett så beskaffat mål ej haft makt att alldeles fritaga Pehr för ansvar. Så prövar tingsrätten härmedelst skäligt att kullkasta det på olaga sätt skedda förlikningsmålet, och bör Cornelius till Pehr återgiva de undfångna sex daler

silvermynt. Dock bliver Pehr härmeddelst sakfälld för sabbatsbrott till 10 daler silvermynts plikt, och därför frigöres Cornelius. Men beträffande åkommorna kan tingsrätten sig icke utlåta, eftersom Cornelius icke enligt lag låtit sig syna eller anmodat någon därom, som vederbort. Kunnandes eljest tingsrätten i ett sådant mål, varutinnan bägge parterna på var sitt sätt äro brottsliga, någon expens bevilja, utan varder de dem emellan kompenaserade."

Som slutkläm på denna historia berättar protokollet att Pehr i Axtveten hade instämt Cornelius hustru, Anna Nillsdotter i Fuhlekärr, för skällsord, vilket Pehr Nilsson i Häller och Knut Rassmusson i Lännestad vittnade om. Skällsorden hade bestått däri att hon sagt att "*Pehr i Axtveten var som en mördare och lömsker hund*", för vilka ord Anna Nillsdotter fick plikta sex marker silvermynt.